

ANTALYA KALEİÇİ'NDE BİR SİMGE YAPI: YİVLİ MİNARE¹

A LANDMARK IN ANTALYA KALEİCİ: YİVLİ MİNARET

Ülkü AVCI²

Öz

Selçuklular döneminde, Akdeniz'in önemli bir ticaret merkezi olan Kaleiçi Antalya kentinin ilk kurulum bölgesidir. Bu bölgede kendi adı ile anılan külliye içerisinde yer alan Yivli Minare I. Alaeddin Keykubat döneminde, 13. yüzyılda yaptırılmış olup kentin ilk İslam eserlerindedir.

Günümüzde kenti simgeleyen önemli bir yapı olan Yivli Minare en çok ziyaret edilen eserlerden birisidir. Bu çalışmanın amacı Yivli Minare'nin kenti simgeleyen yapı olmasını sağlayan özelliklerinin vurgulanmasıdır. Tarihi değeri, yapısal özellikleri, konumu, doğal çevre özellikleri, kent silüetinde etkin olması ve fonksiyonelliğini devam ettirmesi açısından yapı irdelenmiş ve Antalya Kenti tarihindeki önemi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Kaleiçi, Yivli Minare, Anadolu Selçuklu Dönemi, simge yapı.

ABSTRACT

Kaleici, one of important Mediterranean trade centers in Seljuk period is the first settlement center of Antalya city. In this region Yivli Minaret, located in the complex referred to its name was built during Alaeddin Keykubat era in 13th century, as one of the first Islamic monuments of the city.

Yivli Minaret, an important building symbolizing the city is today one of the most visited monuments. The aim of this study is to highlight the characteristics providing Yivli Minaret a special feature, the landmark of the city. The building is examined in terms of historical value, structural characteristics, location, natural land features, the strength in city skyline and ongoing functionality, and its importance in the history of Antalya City is presented.

Keywords: Antalya, Kaleici, Yivli Minaret, Anatolian Seljuk Period, landmark.

¹ Başvuru tarihi: 21.11.2014 Kabul tarihi: 16.02.2015

² Y. Mimar, Antalya Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Akdeniz Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı ABD Doktora Öğrencisi, ulkuavci07@gmail.com.

1. GİRİŞ

Anadolu Selçuklu dönemi (1075-1308), Türklerin Orta Asya ve İran'dan Anadolu'ya uzanan yaklaşık iki yüzyıllık göç hareketi sonucunda, Doğu Roma/Bizans egemenliğindeki Anadolu coğrafyasına eklenme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç içerisinde Orta Asya, İran Türk-İslam ve Anadolu coğrafyaları arasında kültürel bir sentez oluşmuştur. Doğu Roma/Bizans egemenliğinden devralınan kırsal ve kentsel yerleşimlerden oluşan Anadolu coğrafyası, Selçukluların uyguladığı askeri ve ekonomik temellere dayanan sistemli politikalarla gerek mekansal, gerekse işlevsel açıdan yeniden örgütlenmiştir (Özcan ve Yenen, 2010:56).

Anadolu Selçuklu Sultanları, iç ve dış ticareti geliştirmek ve ticaret yollarının güvenliğini sağlamak için iktisadi ve ticari amaca yönelik askeri politika izlemişlerdir (Kucur, 2009:384). Bu nedenle stratejik değere sahip olan kentlerin ele geçirilmesine önem vermişlerdir. Güneyde Antalya (1207) ve Alanya (1223), kuzeyde ise Sinop'un (1214) fethedilmesi, Akdeniz ve Karadeniz ülkeleriyle deniz yolu aracılığıyla ticaret yapılmasına imkan vermiştir. Ele geçirilen şehirlerde yoğun imar faaliyetlerine başlayan Türkler, Türk-İslam mimarisiyle Anadolu kültürünün kaynaşmasından oluşan yeni bir sanat anlayışıyla, kendi toplum yapılarının geleneklerine uygun, kültürel ve dini ihtiyaçlarını karşılayacak bir mimari ortam oluşturmuşlardır (Kemaloğlu, 2013:2).

12. yüzyıl boyunca bir yandan Bizanslılar diğer yandan Haçlılarla savaşmak zorunda kalan Anadolu Selçukluları bu dönemde mimarlık alanında fazla eser verememiştir (Kuran, 2012:258). Ancak en parlak dönemin yaşandığı 13. yüzyılda, bugün birçoğu ayakta kalan ve hemen hepsi buldukları yerin simgesi haline gelen cami, minare, medrese, kervansaray, han, saray, köşk, kümbet, türbe gibi birçok yapı inşa edilmiştir. Özellikle bu yüzyılda sultanlık yapan ve şehir plancısı olarak da nitelendirilen I. Alaeddin Keykubad, güzel görünümlü kentler oluşturmak amacıyla, Konya, Sivas, Kayseri, Antalya, Alanya gibi yerleşimlerin planlanması ve yapıların inşasında bizzat yol gösterici olmuştur (Seyirci, 1987:64). Antalya Yivli Minare, Erzurum Çifte Minare, Sivas Çifte Minare, Sivas Gök Medrese, Kayseri Sahibiye ve Gevher Nesibe Medreseleri, Tokat Çukur Medrese gibi 13. Yüzyıl eserleri hem dış cephe düzenleri hem de iç mekanlarının ihtişamı bakımından buldukları yerleşimin önemli sembol yapılarındandır.

Kurulduğu dönemden itibaren ekonomik ve sosyal bakımdan önemli bir liman şehri olan Antalya kenti, 12. yüzyıldan sonra Türk hakimiyetine girmiştir. Özellikle Anadolu Selçukluları tarihinin altın devri olarak bilinen I. Alaeddin Keykubad devrinde, kent içerisinde büyük imar faaliyetleri yaşanmıştır (Sümer, 2009:382; Yılmaz, 2002:110). Bu dönemde surların tamir edilmesinin yanı sıra cami, minare, mescit, medrese, imarethane, muallimhane, han, hamam, çeşme, köprü gibi çok sayıda eser yaptırılmış ve bu eserlerin sürekliliği bir takım gelir kaynaklarının vakıf olarak buralara bağlanmasıyla sağlanmıştır (Armağan, 2004:33). Bu eserlerden bir kısmı günümüze kadar gelmiş, fakat önemli bir kısmı gerek doğal afetler gerekse bakımsızlık gibi nedenlerle tamamen ortadan kalkmış ya da kullanılamayacak durumdadır.

Antalya, Selçuklu Sultanlarının özel önem verdikleri önemli bir “tüccar-kent” olma özelliğini bütün bir 13. yüzyıl boyunca, hatta 14. yüzyılın ilk yarısında da koruyan, bu uğurda gelişmesi ve Akdeniz hinterlandında egemen konuma gelebilmesi için seferber olunmuş bir kent olarak bugün bile kentsel imajını büyük ölçüde Selçuklu devri imgelerine borçludur. 13. yüzyılda inşa edilmiş bir Selçuklu eseri olan Yivli Minare, kentin ilk İslam eseri olmasının yanı sıra tasarım özellikleriyle de öne çıkan önemli anıtsal yapılardandır.

Çalışma konusu olan Yivli Minare'yi içeren Antalya'daki Selçuklu yapıları üzerine günümüze kadar çok sayıda bilimsel araştırma ve inceleme yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar daha çok yapının mimari tasarım özellikleri, yapım tarihinin belirlenmesi, geçirdiği değişimlerin belgelenmesi gibi konulara yöneliktir.

Yılmaz (2002), 16. yüzyılın sonuna kadar olan dönemde Antalya'yı ele aldığı kitabında, Antalya kenti sınırları içinde kalan Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemine ait yapıları incelemiş, mimari açıdan detaylarını ortaya koymuştur. Sönmez (2009), “Antalya Kaleiçi Selçuklu ve Beylikler Dönemi Eserleri” isimli kitabında, eski Antalya kenti surları içinde yer alan Selçuklu ve Beylikler dönemi eserlerini mimari açıdan irdelemiş ve kullanım özelliklerini tüm detaylarıyla ortaya koymuştur.

Ateşoğlu (2008), şehir markası oluşturmada sembol yapıların etkisine ilişkin yapmış olduğu çalışmada Antalya'da Yivli Minare ya da Kaleiçi'nin, önemli sembol yapılar olarak kabul edildiği belirtilmiştir. Emin (2012), marka kent oluşturmada sembol yapıların değerlendirilmesine ilişkin yapmış olduğu çalışmasında Ankara, Antalya, İstanbul ve İzmir illerini ele alarak sembol yapılarını belirlemiş ve bu sembollerinin kentin markalaşmasına

olan etkisini araştırmıştır. Yerel halk ve turistlerin görüşleri doğrultusunda, Antalya ili idari sınırları içerisinde genel bir değerlendirmenin yapıldığı çalışma sonucunda, il genelinde Aspendos Tiyatrosu, kent merkezinde ise Yivli Minare'nin sembol yapı olduğu belirlenmiştir. Ancak bu çalışmada, ankette kullanılan sembol yapı adaylarının hangi kriterlere göre belirlendiğine ilişkin bir açıklama bulunmamaktadır.

Cevher (2012), turizmde kent markası örneği olarak Antalya ilini ele aldığı tezinde, kentsel markalaşma süreci ile ilgili anketler yapmış, katılımcılara kent markası oluşumunda Antalya'ya özgü nelerin kullanılabileceğine ilişkin sorular yöneltmiştir. Alınan cevapların değerlendirilmesi neticesinde, kent içerisindeki doğal yapıların yanı sıra Yivli Minare ve Minicity gibi mimari yapıların da kullanılabileceği sonucuna ulaşmıştır. Taşkiran (2010), kentsel mekanda plastik sanat eserlerinin kent estetiği ve kent kültürüne katkısını irdelediği çalışmada, Antalya kent merkezinde bulunan plastik sanat eserlerinden örnekler ele almıştır. Anket çalışmasında yabancı katılımcıların büyük çoğunluğu Antalya kentinde tarihi eserlerin plastik eserlerden daha çok olduğunu belirterek Yivli Minare, Saat Kulesi ve Hadrian Kapısı'nın dikkat çektiğini belirtmişlerdir.

Bu çalışma, Antalya'nın tarihi kent merkezi olan Kaleiçi'nde, kendi adı ile anılan külliye içerisinde bulunan Yivli Minare'nin günümüzde kent ile özdeşleşen bir simge yapı olmasına ve bunun nedenlerinin ortaya konulmasına yöneliktir. Çalışmada tarihi değeri, Selçuklu döneminde inşa edilmiş ilk İslam eseri olması, mimari tasarım özellikleri, fiziksel çevre ilişkileri, görünürlüğü ile kent silüetinde etkinliği, kullanımda sürekliliği ile fonksiyonelliği açısından Yivli Minare incelenecek ve neden kentin simge yapısı olduğu konusu üzerinde durulacaktır.

2. ANITSAL YAPILAR, SİMGE YAPI ve MİNARELER

Toplumların ve kişilerin yaşantısında kavramların ve eşyaların, çeşitli nedenlerle simge (sembol) haline dönüşmesi kültür denilen olgunun en ilgi çekici mekanizmasıdır. Bununla birlikte kültüre bir simgeler toplamı olarak da bakılabilmektedir. Ortaya çıkan simgelerin sayıca sınırlı fakat bir kültürün tanımı açısından büyük bir bölümünü anıtlar teşkil etmektedir (Kuban, 1973:5). Anıt sözcüğü büyük ve önemli olayı gelecek kuşaklara tarih boyu anlatmak için meydana getirilen, göze çarpacak büyüklükte simge yapı şeklinde tanımlanmaktadır (Sözen, 1973:7).

Bir kentin coğrafi özellikleri, iklimsel özellikleri, anıtsal yapıları, meydanları, sokakları, folklorik veya sosyokültürel özellikleri içerisinde belirgin ve etkileyici olan unsurlar o kentin kimliğini oluşturmaktadır. Doğal çevre özellikleri ile farklı dönemlerde oluşturulan yapay çevrenin birleşimi sonucunda oluşan kent kimliğinde, anıtsal yapılar önemli yere sahiptir. Tarihin bir döneminde inşa edilmiş olan bu yapılar, yapıldığı devrin özelliklerini taşıma ve o devri anlatma özelliğine sahip olup, sürekli gelişen kent kimliğinde zaman içerisinde o kentin simge yapıları olmuşlardır.

Simge ya da sembol yapılar buldukları yerin ve zamanın teknolojisi, kültürü, yaşam tarzı, olanakları doğrultusunda inşa edilen mimari unsurlardır (Emin, 2012:11). Dünyada en çok bilinen sembol yapılar incelendiğinde aralarında ortak özelliklerin olduğu görülmektedir. Bu özellikler ait oldukları şehir ile özdeşleşmiş olmaları nedeniyle ikonik olma, uzun yıllar önce yapılmış olması, buldukları şehirde kendi alanlarında ilk olmaları ve genellikle form olarak yüksek yapılar olması şeklinde sıralanabilmektedir (Ateşoğlu, 2008:88). Yapıldığı döneme damgasını vuran anıtsal kapı niteliğindeki zafer taklarının Roma dönemini yada kırmızı tuğlalarla inşa edilen minarelerin Selçuklu dönemini anımsatması, bu eserlerin zaman içerisinde kent mekanında sembolleşen değerler olduğunun göstergesidir.

Dünyanın önde gelen birçok kenti, o kentle özdeşleşmiş, tek başına o kenti simgeleyen ve giderek kente ilişkin bir imge oluşturan yapılarla birlikte anımsanmaktadır. Paris-Eiffel Kulesi, Roma-Colosseum, Mısır-Piramitler, Barselona-Sagra da Família, İstanbul-Ayasofya örneklerinde olduğu gibi kentler buldukları simge yapılarla birlikte anılmaktadır. İçinde yer aldığı mekan öğelerinden boyut, malzeme, form ve ayrıntı bakımından farklılıklar gösteren bu anıtsal simge yapılar çarpıcı görünümüyle ilk bakışta fark edilir olduğundan kişilerin kent ve mekan imgesini oluşturmasında etkin rol oynamaktadırlar.

İslam dini mimarisinin başlıca yapı tiplerinden olan cami ve mescitlerin en karakteristik öğelerinden biri olan minare, yapılar içinde simgesel bir değer taşımakta, yapılara dönem ve üslup özellikleri bakımından belirli bir kimlik vererek, kent dokusunu daha anlamlı bir hale getirmektedir (Tokay ve Kuşüzümü, 2011:52).

Sözlükte "ışık veya ateş çıkan/görünen yer" anlamında geçen minare kelimesi Arapça menareden gelmektedir. Bazı bölgelerde aynı anlamda mi'zene de (ezan okunan yer) kullanılmaktadır (Gündüz, 2005:98). İslamiyet'in yayıldığı coğrafyada mevcutta var olan

mimarının minare oluşumunu form konusunda etkilediği düşünülmektedir (Nefes, 1996:22). Orta Asya ve İran'daki işaret ve haberleşme (ateş) kulelerine, Suriye'deki gözetleme ve çan kulelerine, Akdeniz ülkelerindeki deniz fenerlerine veya doğudaki Hint zafer abidelerine dayandığına ilişkin farklı görüşler vardır (Gündüz, 2005:98). İlk olarak Karahanlılar tarafından yapılmaya başlanan minareler, Gazneliler ve ardından Büyük Selçuklular tarafından geliştirilerek Anadolu'ya ve diğer bölgelere taşınmıştır (Nefes, 1996:22).

12. ve 13. yüzyıl Selçuklu yapılarında görülen minareler İslam kentinin en egemen biçimsel göstergesidir. Anadolu Selçuklu devleti toprakları dışında, Afganistan, Buhara, İran, Irak gibi farklı bölgelerde de aynı dönemlerde minarelerin inşa edildiği görülmektedir. Bu durum minarelerin simgesel statüsünün Anadolu'ya da aynı dönemde gelmiş olduğunu kanıtlamaktadır (Kuban, 2002:82).

3. TARİHİ KENT MERKEZİ KALEİÇİ VE YİVLİ MİNARE

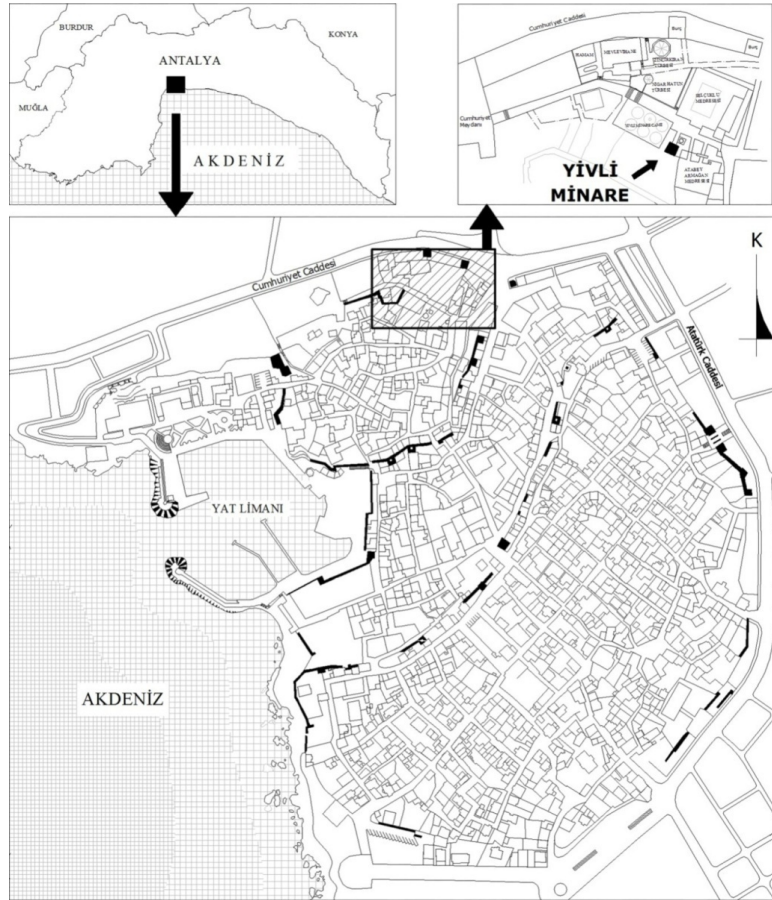
Tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış olan Kaleiçi, Antalya kentinin tarihi kent çekirdeğidir. Bölgede Türk hakimiyetinden önce sırasıyla prehistorik dönem uygarlıkları, Hititler, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Ptolemayoslar, Selevkoslar, Bergamalılar hüküm sürmüştür; Roma ve Bizans devirleri yaşanmıştır (Güçlü, 1997:1). Pamfilya bölgesinin en önemli şehirlerinden biri olan Antalya, M.Ö.158 yılında Bergama hükümdarı II. Attalos Fladelfs (M.Ö. 159-138) tarafından kurulmuştur (Strabon, 1993:195). Adını kurucusundan alan ve antik çağlarda Attaleia adı ile anılan şehir, Atalia, Adalia, Ortaçağ Batı kaynaklarında Satalia, Arap ve Türk kaynaklarında ise Antaliyye, Adalya şeklinde geçmektedir (Emecen, 1991:232).

Roma döneminde anıtsal yapılara ve alt yapı sistemine önem verilerek grid sisteme dayalı planlanan kent, Bizans döneminde savunma ağırlıklı olarak gelişmiş ve sur yapımı önem kazanmıştır. Kentin özgün kimliğini belirleyen günümüze ulaşmış yapılara bakıldığında ise Antalya'yı bir Selçuklu Kenti olarak tanımlamak mümkündür. Bu dönemde kentin fiziki formu üzerinde değişiklik yapılmaksızın yeni kültüre ait binalar eski binalar üzerine inşa edilmiştir. Osmanlı döneminde ise kent Kaleiçi merkezli sur dışına doğru genişlemiş ve yeni merkezler oluşmuştur.

Cumhuriyet döneminde de gelişimi devam eden Kaleiçi bölgesinde, 1930'lu yıllarda Cumhuriyet Caddesi'nin açılmasıyla birlikte Yivli Minare'nin de içinde bulunduğu Kalekapısı

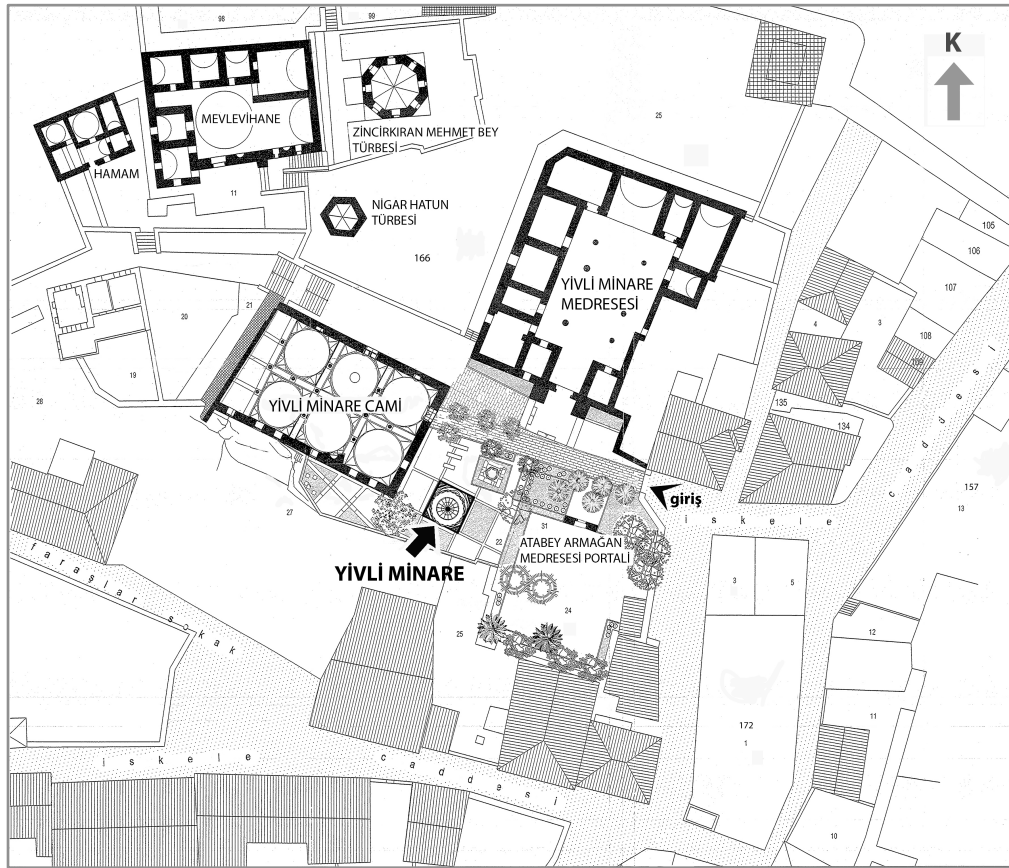
bölgesinin önemi artmış, burası en çok bilinen ve ziyaret edilen bir yer olmuştur (Madran, 2009:13). İşlevsel süreklilik, kullanım sürekliliğini de beraberinde getirmiş ve Kalekapısı her dönemin sosyal ve fiziki anlamda en hareketli noktası olmuştur.

Kaleiçi; batıda Akdeniz, kuzeyde Cumhuriyet Caddesi, doğuda Atatürk Caddesi, güneyde Karaalioğlu Parkı ve bu caddelere paralel uzanan ve günümüzde de bir kısmı mevcut olan surlarla sınırlanmıştır (Resim 1). Arkeolojik ve geleneksel dokunun bir arada bulunduğu Kaleiçi 1973 yılında, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunca sit alanı olarak belirlenmiş, aynı kurulca 1979 yılında “Kaleiçi Koruma Geliştirme Planı” uygun bulunmuştur (Gül, 2006:4). Ancak bu plan, Antalya kent merkezi ve çevresindeki turizm gelişmesinin etkisi ile Antalya Koruma Kurulu'nun 13.05.1992 gün ve 1442 sayılı kararı ile revize edilmiştir. Son olarak aynı dokunun birer parçaları olmasına rağmen farklı iki alan olarak tanımlanan Yat Limanı ve Kaleiçi, Antalya Koruma Kurulu'nun 23.03.1998 gün ve 3736 sayılı kararı ile Kaleiçi Kentsel ve III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tek paftada bütünleştirilmiştir (Envanter, 2003).

Resim1. Kaleiçi ve Yivli Minare'nin Konumu (Çizim: Y. Mimar Ü. AVCI, 2014).

Yivli Minare, Kaleiçi'nde, İskele Caddesi Tabakhane Sokak'ta, Vakıflar mülkiyetindeki 166 ada 22 parselde üzerinde, kendi adı ile anılan külliye içerisinde yer almaktadır (Envanter, 2003:29). Minare etrafında şekillenen Yivli Minare Külliyesi farklı kotlarda teraslanmış eğimli bir arazide yer almaktadır. Külliye'nin ana yapısı Yivli Minare ve Alaeddin Cami ya da Ulu Cami olarak da bilinen Yivli Minare Cami'dir (Tiryaki, 2013:552). Minare'nin hemen yanında Atabey Armağan Medresesi'nin günümüze ulaşan portalı ve karşısında Yivli Minare Medresesi bulunmaktadır. Bu medrese bazı kaynaklarda İmaret Medresesi, Ulu cami Medresesi ya da Selçuklu Medresesi olarak da adlandırılmaktadır. Bu yapılar topluluğunun bitişiğinde, teraslanmış bir alanda Nigar Hatun Türbesi ve bu alanın daha yukarısında bulunan düzlükte Mevlevihane bulunmaktadır. Mevlevihane'nin batısında Mevlevihane Hamamı doğusunda ise Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi bulunmaktadır (Resim 2, 3).

Resim 2. Yivli Minare Külliyesi'nin Vaziyet Planı (Çizim: Y. Mimar Ş. GÜVENÇ DURAN, 2007).

Resim 3. Yivli Minare ve Yivli Minare Cami Görünümü (Orijinal, 2014)

3.1. Yivli Minare'nin Mimari ve Süsleme Özellikleri

Yivli Minare zeminden yukarıya doğru; kaide, pabuç, tambur, gövde, şerefe, petek ve külah bölümlerinden oluşmaktadır (Resim 4). Minarenin yükünü taşıyan kaide kareye yakın planlı, taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiş prizmatik bir forma sahiptir. Kaidenin inşasında, zeminden itibaren 3.94 m. yüksekte 9 sıra düzgün kesme taş blokları, daha sonra bu taş sıraların devamı olacak şekilde tuğla malzeme kullanılmıştır. Doğrudan taş blokların üzerine oturan ve kırmızı tuğla toprağının kullanıldığı sırsız tuğla örgülü bu bölüm, taş kaidenin köşelerinden itibaren düz bir doğrultuda yükselmekte ve daha sonra pahlanarak sekizgene dönüşmektedir.

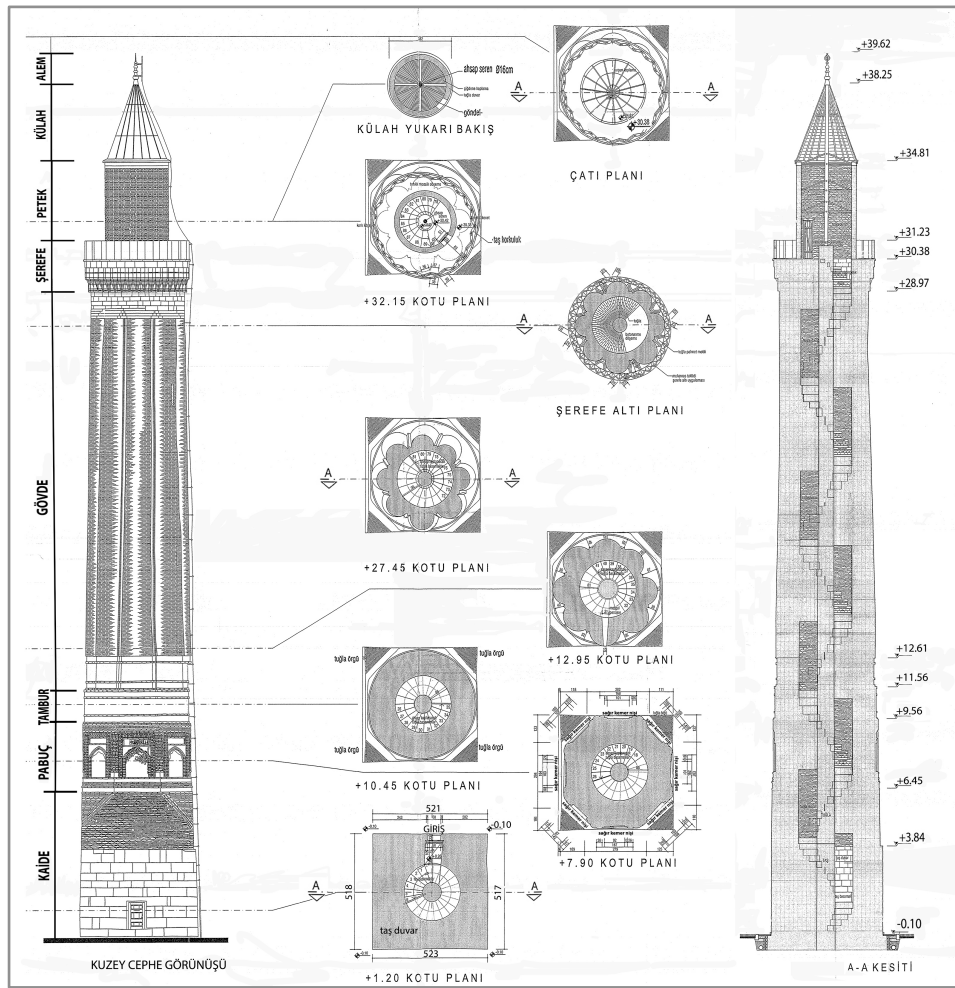
Minarenin sekizgen planlı pabuç bölümü, kaide üzerinde yer alan iki sıra beyaz taş arasında üç sıra tuğla örgüsünün bulunduğu yatay kuşaktan sonra yer almaktadır. Sekizgen pabucun her yüzü tuğla örgülü düşey dikdörtgen çerçevelerle bölümlendirilmiştir. Bu bölümlerin içlerine yine tuğla örgülü, sivri kemerli sağır nişler açılmıştır.

Sekizgen planlı pabuçtan sonra, silindirik tambur bölümü başlamaktadır. Bu bölüm üzerinde ise gövde yükselmektedir. Yukarı doğru gittikçe daralan bu silindirik kütleli aralarında üçgen kesitli çıkmalar bulunan yarım daire profilli sekiz dilim çepeçevre kuşatmaktadır. Minareye adını veren bu dilimler kırmızı tuğla toprağından imal edilmiş sırsız tuğlalardan yapılmıştır.

Gövededen sonra 4 sıra taş örgülü silindirik bir bölüm üzerinde şerefe bulunmaktadır. 2 sıra mukarnas taklidi bir kornişe sahip olan şerefenin korkuluğu ise düşey mermer levhaların zikzak şeklinde yan yana dizilmesiyle oluşturulmuştur (Yılmaz, 2002:83).

Minarenin petek bölümü tuğla malzemeden inşa edilmiş silindirik bir küttedir. Bu bölümünün üzerinde ise kurşun kaplı külah bölümü bulunmaktadır. Yapının toprak zeminden külah üzerindeki alem bitimine kadar olan yüksekliği 39,72 m. dir.

Minareye girişi sağlayan kapı kaidenin kuzey cephesindedir. Kapı eşiği bir sıra taş örgüsünden sonra, zeminden yaklaşık 20 cm. yukarıdadır. Bu dikdörtgen formlu ahşap kapıdan girdikten sonra 92 basamaklı helezonik merdivenle şerefeye ulaşılmaktadır. Zeminden 30.48 m. yukarıda bulunan şerefeye minarenin güneydoğu cephesinde bulunan üzeri kemerli açıklıktan çıkılmaktadır. Burada 60 x 174 cm ölçülerinde dikdörtgen formlu ikinci bir ahşap kapı mevcuttur.

Resim 4. Yivli Minare'nin Görünüş, Plan ve Kesiti (Çizim: Y. Mimar Ş. GÜVENÇ DURAN, 2007).

Minare gövdesindeki tuğlaların derz aralarında, belli yüksekliğe kadar, kalınlıkları 2-3 cm. arasında değişen, beyaz çini toprağından imal edilmiş ve ön yüzleri turkuaz sırlı çini mozaikler bulunmaktadır (Güvenç Duran ve Okur, 2007:14). Beyaz kireç harç içine yerleştirilen kare formlu bu çini birimler, yatay derz araları ile aynı düzlemedir (Yılmaz, 2002:83). Yapının şimdiki görünümünden, orijinalinde cephe yüzeylerinde nasıl bir çini süsleme programı uygulandığına ilişkin fikir edinmek güçtür. Ancak gerek in-situ olarak kalabilmiş bazı izlere gerekse Antalya Müzesi depolarında bulunan ve minareye ait olması muhtemel çinilere bakılarak bazı sonuçlar çıkarılmıştır (Güvenç Duran ve Okur, 2007:12).

Minarenin sekizgen planlı pabuç bölümünün kuzey cephesindeki niş içerisinde, günümüze kadar çok azının ulaşabildiği turkuaz ve kobalt mavisi sırlı çini mozaiklerden meydana gelen geometrik bir kompozisyon bulunmaktadır (Resim 5). Antalya Müzesi deposunda bulunan bazı turkuaz ve kobalt mavisi sırlı mozaiklerin bu nişlerde yer alan geometrik kompozisyonlara ait olabileceği düşünülmektedir (Yılmaz, 2002:84). Niş kemerinin üzerinde, 0.20 x 1.00 m. ebadındaki yatay dikdörtgen çerçevenin içinde kufi ve sülüs karakterli bir yazı vardır. Başının ve sonunun net olarak belli olmamasından yola çıkarak, bu yazının diğer nişlerde de mevcut olan bir kitabe kuşağının parçası olduğu düşünülmektedir. Yazının transkripsiyonu ve tercümesi şöyledir (Güvenç Duran ve Okur, 2007:26):

'.....el-alemi'ş-şamili ve'l-ikbali'l....'

'....aleme şamil (kapsayan) olan ve ikbale (gelecek) baki olan....'

Minare kaidesinin doğu cephesindeki tuğla örgülü kısımda, kare formlu sağır niş içerisinde yer alan turkuaz ve kobalt mavisi sırlı çini mozaik kalıntıları dikkat çekmektedir. Kufi bir yazının parçaları olduğu tahmin edilen yazı okunamayacak halde belirsizdir. Bu yazılı bölümü, dışta kenarları pahlanmış ve içte ise altı köşeli yıldız ve iğ motifi şeklinde geometrik boşluklar meydana getiren tuğla mozaik örgülü bir bordür çevrelemektedir. Buradaki boşlukların çini ile kaplı olduğu altı kollu yıldızlardan birinin içinde bulunan mozaik kalıntısından anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2002:84).

Çini mozaikler ve kufi yazıların yanı sıra şerefe altında bulunan iki sıra mukarnas da yapıyı süsleyen bir diğer unsurdur. Yukarıya çıktıkça daralan minare gövdesi ile şerefe arasında geçiş bezemesel olarak sağlanmıştır.

Resim 5.Yivli Minare Üzerindeki Süslemeler (ASYEP, 2015)

3.2. Yivli Minare'nin Yapım Tarihi ve Banisi

Yivli Minare'nin inşa tarihi ve banisi ile ilgili günümüze kadar bir çok araştırmacı farklı görüşler ileri sürmüştür. Üzerinde yer alan mermer kitabe parçasına dayanarak, I. Alaeddin Keykubad tarafından 1219-1238 tarihleri arasında yaptırıldığı veya onun döneminde inşa edildiği sonucuna varanlar olduğu gibi, formuna ve çini süslemelerine bakarak 13. yüzyılın ikinci yarısına, hatta 1280'e tarihlendirenler olmuştur (Yılmaz, 2002:86).

Kitabe, minarenin sekizgen planlı pabuç bölümünün doğu yüzündeki sağır niş içerisinde yer almaktadır. Mermer üzerine sülüsle yazılmış kitabe, üç satırdan oluşmaktadır (Resim 6).

Resim 6. Yivli Minare üzerindeki kitabe (Orijinal, 2014)

Kitabenin transkripsiyonu ve tercümesi:

Reseme bi-hazihi'l-imareti'l-mubareketi'l-meymuneti Es-sultanu'l-muazzam ala'd-dunya ve'd-dini sultanu'l-berri vel-bahri bin Keykubad bin es Sultanu's-şehid Keyhüsrev (Yılmaz, 2002:134).

Bu mübarek uğurlu yapıyı, Ulu Sultan, Dünya'nın ve Din'in Yücesi, karanın ve iki denizin Sultanı, şehid sultan Keyhüsrev oğlu Keykubad ... resmetti (çizdi) (Yılmaz, 2002:134).

1929-1930 yıllarında Antalya'ya gelen ve mimari yapılara ilişkin incelemeler yapan Rudolf Riefstahl, minare üzerinde bulunan kitabenin şimdiki yeri için hazırlanmadığını, kitabenin hemen yanı başındaki camiden sökülerek şimdiki yerine konulmuş olabileceğini ileri sürmüştür (Riefstahl, 1941:34, 69).

Kaide üzerinde yükselen, her yüzünde sivri kemerli sağır nişlerin yer aldığı tuğla örgülü pabuç bölümünün var olduğu minare örneklerine Anadolu'nun diğer illerinde de rastlanmaktadır. Sivas Ulu Camisi (1212-13), Bayburt Ulu Camisi (1220-1236), Akşehir Gündük Minare Mescidi (1226-27), Akşehir Ulu Camisi (1213) minarelerinin pabuçları Yivli Minare ile benzerlik taşımakta olup Yivli Minare'nin de bu tarihlerde inşa edilmiş olabileceği de düşünülebilir. Bunun yanı sıra gövdesi tuğla ile örülmüş, üzerinde yivlerin ve/veya üçgen kesitli çıkıntıların yer aldığı minare örneklerine de rastlanmaktadır. Konya'da bulunan Hoca Hasan Mescidi, Sivas Gök Medrese (1271-72), Erzurum Çifte Minareli Medrese (1291), Konya İnce Minareli Medrese (1264-65), Konya Sahip Ata Camisi (1258) ve Alanya Akşebe Mescidi (1237) bu tür minare örneklerindedir. Anadolu'nun diğer illerinde var olan benzerleri göz önünde bulundurularak Yivli Minare'nin bu yapılarla aynı dönemlerde inşa edildiği düşünülmektedir.

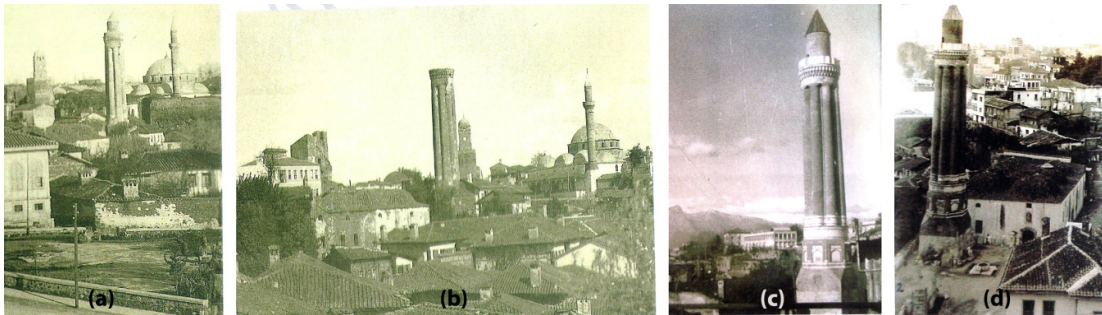
Minarenin biçimsel nitelikleri, dilimli gövdesi, malzeme ve uygulama tekniği, çini süsleme programı, hatta minare cami ilişkisine dayalı olarak Yivli Minare'nin Selçuklular zamanında, 13. yüzyılda I. Alaeddin Keykubad döneminde inşa edilmiş olduğunu kabul edilmektedir (Yılmaz, 2002:91).

3. 3. Yapının Geçirdiği Onarımlar ve Bugünkü Durumu

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan fırtına, yangın ve depremlerden dolayı hasar gören yapı günümüze kadar birçok onarım geçirmiştir. 1933 yılında Antalya Halkevi, Sergi Şubesi'nin aldığı "Antalya Limanı'nda fırtına sonrası şekli bozulan Yivli Minare'de inceleme yapılmalıdır" kararından sonra 1935 yılında minarenin onarımı yapılmıştır (Sönmez, 2009:115). 1940-1945 yıllarında çekilmiş olabileceği tahmin edilen eski fotoğrafından

minarenin petek kısmının bir dönem ortadan kaldırıldığı görülmektedir (Resim 7). 1953 yılında Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yeniden onarılan yapının onarımı sırasında mimari bünyesinde bir takım değişikliklerin meydana geldiği ve bazı mimari detayların ortadan kaldırıldığı düşünülmektedir (Yılmaz, 2002:84). 1972 yılında Yivli Minare Cami'sinin batısı ve güneyindeki konakların yanması sırasında minarenin başlık kısmı da yanmış ve çini süslemeler büyük ölçüde tahrip olmuştur. 1973 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapı tekrar onarılmıştır (Sönmez, 2009:115).

Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bağlı eserlerden olan Yivli Minare, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 22.09.1979 gün ve 1850 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (Envanter, 2003:29). Son olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 28.08.2007 tarih ve 1850 sayılı onayı ile uygun bulunan restorasyon projesi doğrultusunda kapsamlı bir şekilde yeniden onarılmıştır. Bu onarım ile yapıda bozularak işlevini yitirmiş taş kaplama ve tuğlaların değiştirilmesi, yüzey temizliğinin yapılması, külah kısmının onarılması, iç basamakların tamir edilmesinin yanı sıra minare çevresinde drenaj sisteminin yapılması da düşünülerek peyzaj düzenlemesi yapılmıştır.

Resim 7. Yivli Minare'nin 1930 (a), 1940-1945 (b), 1953 Onarımı Sonrası (c) ve 1969 Yılı (d) Görünümleri (Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Arşivinden).

4. SİMGE YAPI OLMASINI SAĞLAYAN ÖZELLİKLERİ İLE YİVLİ MİNARE

Bir yapının sembol değerini belirleme konusunda tarihi belge niteliği taşıması ve eski olması çok önemli olmakla birlikte, tek belirleyici kriter değildir. Bunun yanı sıra tasarım özellikleri, sanatsal değeri, fiziksel çevre ilişkileri, görünürlüğü, fonksiyonelliğini sürdürüyor olması ve doğal çevre özellikleri de yapının sembol yapı olmasını sağlayan özelliklerdir.

4.1. Tarihi Önemi ve İlk Olması

Tarihsel kimlik, kentlerin kuruluşundan günümüze kadar yaşadığı tarihsel süreçle bu süreç içerisinde görülen toplumsal eylemlerin birlikteliğinin tasarıma yansımalarıdır (Hoşgör, 2010:42). 13. yüzyıldan günümüze ulaşan Yivli Minare'nin Antalya kenti tarihsel kimliğinde önemli bir yeri olup, kentin Selçuklu egemenliğine girmesiyle birlikte sosyal, politik, dini, kültürel ve ekonomik yapılanması hakkında ipuçları veren bir anıtsal yapıdır.

1220-1237 yılları arasında Anadolu Selçuklu Sultanı olan I. Alaeddin Keykubad yalnız fetihleri ile değil, aynı zamanda Anadolu'nun iktisadi hayatı ve imar faaliyetlerine yaptığı büyük katkısı ile ayrı bir yere sahiptir. Bu dönemde Anadolu'daki kültürel birikimin çok iyi değerlendirildiği, toplumun her tür ihtiyacına cevap verecek çeşitli ve büyük ölçekli yapılarla Anadolu'nun donatıldığı görülmektedir. Anadolu'nun büyük bir bölümünün İslamlaşması ve Türkleşmesi sürecinin ilk aşaması bu dönemle birlikte başlamıştır. Selçuklu egemenliğine girmesiyle birlikte ele geçirilen diğer kentlerde olduğu gibi Antalya kentinde de yoğun imar çalışmaları başlatılmıştır.

Yivli Minare Anadolu Selçuklu Devleti'nin hemen her bakımdan en parlak dönemini oluşturan Sultan I. Alaeddin Keykubad döneminde, kentin Selçuklu egemenliğine girdiğini sembolize etmek amacıyla inşa edilen ilk İslam eseridir.

4.2. Tasarım Özellikleri

Yapı gövdesinde "yiv" daha doğrusu yarım daire profilli çıkıntılar yapan örgü düzeni, tuğla inşaatı tarihinde oldukça eskidir. Anadolu Türk Mimarisinin ortaya koyduğu değişik inşaat tarzlarına örnek gösterilebilecek eserlerden biri olan Yivli Minare, özel biçiminden dolayı bu adı alan bir mimari geleneğin temsilcisidir (Mülayim, 1987:11). Yapıldığı dönemde, geleneksel kübik kaideli ve sekizgen prizma biçimli pabuç üzerinde yükselen dilimli yivli gövdesiyle Anadolu için yeni bir biçimin denendiği bu minarenin, şehre armağan edilen bir zafer takı ya da heykel gibi tasavvur edildiği de ileri sürülmektedir (Parla, 2002:277).

12. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da inşa edilen minarelerde ayrı geleneklere bağlanan iki farklı tür görülmektedir. Bunlardan birincisi Güney Doğu Anadolu'da, özellikle Artuklular'ın hüküm sürdüğü bölgede 16. Yüzyıla kadar varlığını sürdüren, kare kaide ve dikdörtgen prizma gövdeli ve bütünüyle kesme taştan inşa edilenlerdir. Bu minarelerin şekil ve malzemesi Batı İslam ülkeleri ve özellikle Suriye ve Arap

gelenekleri ile bağlantılıdır. Anadolu'da gelişen ikinci minare tipi ise Doğu ve Orta Anadolu'da inşa edilen, silindirik veya dilimli gövdeli tuğla minarelerdir. Bunların oluşumunda Orta Asya, Türkistan ve İran geleneklerinin etkileri olduğundan bahsedilmektedir (Bakırer, 1971:337). Selçuklu döneminin en parlak döneminde inşa edilmiş olan Yivli Minare ikinci tür minare grubunda olup yapıldığı dönemin mimari geleneğinin temsilcisidir.

Asya'da kurulmuş olan ilk Türk İslam devleti olan Karahanlılar döneminde, 12. yüzyıllarda sanat, yapı malzemesi ve plan tipleri konularında önemli ilerlemeler görülmüştür. Bu dönemde inşa edilen, aşağıdan yukarı incelen kalın silindir biçimli, kuşaklar halinde geometrik süslemelerle çevrili minareler, bugün buldukları bölgenin simgesi haline gelmiştir. Minare mimarisinde sonraki yıllardaki ortaya çıkan silindirik gövdenin tamamen yivlenmesi ise bu bölgelerde olduğu gibi Türk Mimarisinde de bir taraftan kümbetler diğer taraftan minarelerle yüzyıllar boyu devam ederek çeşitli varyantlar halinde geliştirilmiştir. Antalya'da Yivli Minare, Erzurum'da Çifte Minareli Medrese'nin minareleri, Tirmiz'de Can Kurgan Minaresi, Gazne'de Sultan Mesut III. Minaresi, Delhi'de Kutup Minar ve Batı Radgan'da bulunan kümbetin Anadolu Selçuklu dönemi minarelerine ilham verdiği görülmektedir (Aslanapa, 1997:31).

Dilimli gövdenin yanı sıra kaide ile gövde arasındaki çap farkından dolayı ortaya çıkan pabuç bölümü de Anadolu Selçuklu döneminin başlamasıyla birlikte Türk minare mimarisinde görülmeye başlanmıştır (Uysal, 1990:515). Anadolu'ya gelmeden önce orta Asya'da inşa edilmiş bu tür pabuç bölümlerine sahip minarelerden birisi de günümüzde Kırgızistan sınırları içerisindeki Balasagun şehrinde yer almaktadır. Kare planlı kaideden sekizgen pabuç kısmına geçildiği ve bu sekizgen bölümün her cephesinde sivri kemerli sağır nişlerin bulunduğu en eski Türk minaresi olarak kabul edilen Burana Minaresi, Karahanlılar Döneminde, 11. yüzyılda inşa edildiği tespit edilen ve Orta Asya arazisinde bu tipte yapılan ilk minarelerdendir (Yıldız, 2014:197). Bu yapı tipine Anadolu'da Sivas, Bayburt, Akşehir Ulu Camilerinde rastlandığı gibi Yivli Minare de bu özellikte inşa edilen özel bir yapıdır.

4.3. Sanatsal Değeri

Yivli Minare yapısal olduğu kadar sanatsal değeri ile de önem taşımaktadır. Kırmızı tuğla örgülü dilimli gövdesi, çini mozaik süslemeleri, kufi yazıları, mukanaslı şerefesi, sağır kemerli nişleri ile yapıldığı dönemin tipik temsilcisidir.

Sanat, maddi kültür ürünü olarak ait olduğu medeniyetin aynası olup, sanat eserleri kültürün anlaşılmasında başlıca yol göstericidir (Tekin, 2012:22). Anadolu Selçuklu yapılarının cephelerinde var olan sanat, kentsel çevreye kattığı biçimsel ve ikonografik mesajlarla bir kültür ortamı tanımlamış ve insanları da o ortama davet etmiştir. İslam'da mimari bezemelerde resim ve heykel gibi canlı figürlerden kaçınılmıştır. Batı uygulamalarıyla karşılaştırıldığında ifade gücü olarak etkisini daha çok soyutlama gücünden ve mimarinin geometrik vurgusundan almaktadır (Kuban, 2002:311, 339).

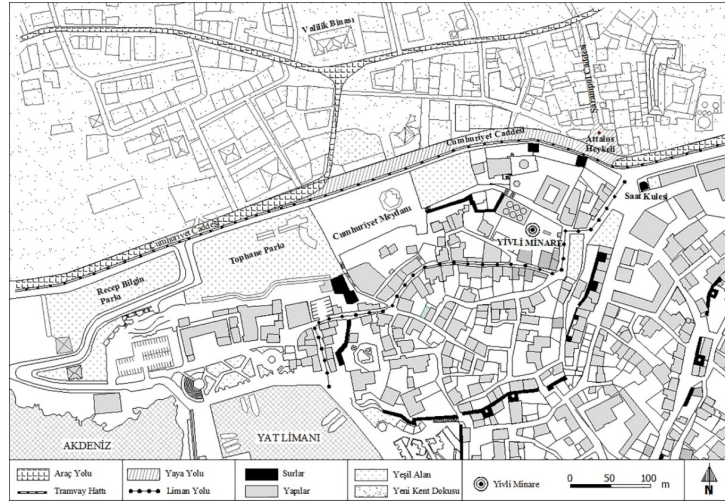
Sanat tarihinin özgün bir üslup ögesi olarak kaydettiği renkli yüzey bezemesi ortaçağ İran ve Orta Asya mimarisinde, özellikle Selçuklu çağında ortaya çıkmıştır. İslam mimari kültürünün genel tanımında önemli rolü olan bu bezeme türü Anadolu'da inşa edilen yapılarda özellikle 13. yüzyılda görülmeye başlamıştır (Kuban, 2002:339). Bu dönemde inşa edilen Yivli Minare'nin gövdesinde de turkuaz ve kobalt mavisi sırlı çini mozaikler bulunmaktadır. Yapı sahip olduğu renkli yüzey bezemesiyle inşa edildiği dönemin sanat anlayışını temsil etmektedir.

13. yüzyıl Selçuklu eserlerinde bezeme olarak kullanılan bir diğer unsur ise hat sanatıdır. İslam'da hat sanatının prestiji içeriğinden kaynaklanmaktadır. Başlıca konusunu Kuran'dan alan yazılar, yapılarda simgesel olarak kullanılmış ve kullanıldığı her yerde bir dindarlık atmosferi oluşturulmuştur (Kuban, 2002:345). İran ve Orta Asya'da görülen tuğla minarelerde kuşaklar halinde görülen kaligrafi, 12. ve 13. yüzyıllarda Anadolu sanatına bir estetik öge olarak katılmıştır. Hakimiyet ve kudreti ifade eden sert çizgisi ile kuvvetli bir görünüm sergileyen kufi yazı kuşağı bir çok Selçuklu dönemi eserinde bulunmaktadır. Yivli Minare de bu örneklerden biridir.

4.4. Fiziksel Çevre İlişkileri

Yivli Minare Külliyesi, Kaleiçi'nde, günümüzde Kalekapısı olarak adlandırılan bölgede yer almaktadır (Madran, 2009:13). Cumhuriyet Caddesi, Şarampol Caddesi ve Yat Limanına inişi sağlayan İskele Caddesi'nin kesişiminde yer alan bu bölgede, eski dönemlerde Kaleiçi'ne girişi sağlayan bir kuzey kapısının bulunduğu bilinmektedir (Okatan, 2004:80). Bölgenin kuzeyinde bulunan Cumhuriyet Caddesi, eski kent dokusu ile yeni kent dokusu arasında uzanmakta olup günümüzde bir kısmı trafiğe kapatılarak yayalaştırılmıştır. Caddenin bir kenarında bulunan ve genellikle gezi amaçlı kullanılan tramvay hattı Yivli Minare Külliyesi'nin hemen kuzeyinden geçmektedir. Cumhuriyet Caddesi'ne hemen hemen dik

doğrultuda birleşen Şarmpol Caddesi ise yayalaştırılan bir diğer caddedir. Bu iki caddenin birleştiği bölgede bulunan Attalos heykeli ve önünde bulunan meydan turistlerin bir araya geldiği önemli bir toplanma alanıdır. Burası iki önemli yaya aksının kırılmaya uğrayarak kavşak oluşturduğu, yayaların dikkatinin arttığı, gidilecek rotaya karar vermek üzere gezintisine ara verdiği ve bu sırada çevresindeki unsurları net bir şekilde algılayabilme imkanı bulunduğu önemli bir noktadır. Yivli Minare bu düğüm noktasında, ziyaretçilerin dikkatini çeken, görsel etkisiyle hemen fark edilen, insanlarda yön duygusu uyandıran bir yapıdır. Buradan Kaleiçi'ne yönelen ziyaretçiler Saat Kulesi'nin yanından geçerek limana iniş yolu olan İskele Caddesi'ne gelmekte ve Yivli Minare'ye ulaşmaktadır (Resim 8, 9, 10).

Resim 8. Yivli Minare'nin Fiziksel Çevre Bağlantıları (Çizim: Y. Mimar Ü. AVCI, 2014).

Resim 9. Liman Yolundan (İskele Caddesi) Bir Görünüm (Orijinal, 2014).

Resim 10. Attalos Meydanı'ndan Bir Görünüm (Orijinal, 2014).

Cumhuriyet Caddesi kenarında bulunan bir diğer meydan ise caddenin güneyinde yer alan Cumhuriyet Meydanı'dır. Burası konser, sergi, eğlence, tören gibi işlevlerin yapıldığı ve Kaleiçi'ni görmeye gelen turistlerin toplu olarak uğradığı ilk yeridir. Buradan bütün tarihi doku ve yat limanı panoraması seyredilebilmekte ve fotoğraflanabilmektedir. Bu bakış çerçevesinde ilk göze çarpan yapı ise baskın görünümüyle Yivli Minare'dir (Resim, 11).

Resim 11. Cumhuriyet Meydanı'ndan Görünüm (Orijinal, 2014).

4.5. Görünürlük

Kentsel mekanın gelişimine ve değişimine büyük katkısı olan simge yapılar, içinde buldukları fiziksel çevreyle birlikte sadece kullanılan değil aynı zamanda bakılan, görülen ve seyredilen olgulardır. Bir yapıyı görmek durumunda kalan kişi sayısı, o yapıyı kullanan kişi sayısından daha fazladır. Bu nedenle kentsel mekanın görsel olarak çekici ve yaşanabilir olmasında bu yapıların katkısı büyüktür.

Kent dokusu içindeki yapılarda, sürekli aynı yüksekliğe sahip yatay formların kullanılması fiziksel görünümde monotonluk oluşturmaktadır. Yatay ve dikey biçimlerin birlikte kullanıldığı durumlarda ise zıtlık ilkesinden doğan bir çeşitlilik ve uyum ortaya çıkmaktadır. Yivli Minare'nin etrafındaki yapılarda oluşturduğu tezat, simge yapı olmasını güçlendiren en önemli özelliklerindendir. Antalya kent merkezindeki değişmez perspektifler arasında heykelsi bir yapıya sahip olan Yivli Minare ilk bakışta çevresindeki yapılardan ayrılmaktadır. Bunun sebebi ise çevresinin monoton ve durağan yapısına karşılık, heyecan verici ve şaşırtıcı, yani çevresine zıt olan bir görsellik sunuyor olmasıdır.

Yapı yüksekliğinin ve bu yüksekliğe verilen anlamın her kültürde, her zaman diliminde farklılık gösterdiği bilinmektedir. İslam'da minarelerin, Hıristiyanlıkta çan kulelerinin göğe yükseltilmesinde dinsel çağruların ötelere duyurulabilmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra yüksek yapıya sahip olmak bir kent ya da devlet için saygınlık ya da üstünlük simgesidir (Duru, 2001:2). Antalya kentini ele geçiren Selçuklular inançlarını ve egemenliklerini vurgularcasına, Kaleiçi'nin deniz seviyesinden en yüksek olduğu bölgesine Yivli Minare'yi inşa etmişlerdir ve bu durum yapının simgeleşmesini desteklemiştir.

Simge yapılar kentsel mekanda estetik ve fonksiyonel bir obje olmanın yanı sıra aynı zamanda konumlandığı alanı değiştiren ve onunla anlamsal bir ilişkiye girerek mekansal bellek oluşturan işaret ögesidir. İşaret ögeleri, gözlemciler için dışsal ögeler olarak algılanan noktasal referanslardır (Lynch, 2011:88-90). Kentin birçok noktasından görülebilir olması, hiza ve yükseklik gibi özellikleri bakımından etrafındaki unsurlarla tezat oluşturması, hangi yöne gidileceğine karar verilen bir kesişimde yer alması Yivli Minare'nin işaret ögesi olmasını güçlendiren özelliklerindendir. Tarihi kent dokusu içinde konumu, yüksekliği, rengi ve tasarım özellikleriyle Yivli Minare, bulunduğu bölgenin görünümünü zenginleştirmekte, görsel algıyı değiştirmekte ve kent içerisinde birçok bölgeden görülerek kentin daha okunaklı olmasını sağlamaktadır.

4.6. Fonksiyonellik

Anıtsal yapılarda görülen bozulma nedenlerinin başında terk edilmesi bir diğer değişle kullanım dışı olması gelmektedir (Ahunbay, 2009:50). Kalekapısı bölgesinin gerek fiziksel çevre bağlantıları gerekse yeni kent dokusu ile eski doku arasında bir geçişte yer alması, tarih boyunca canlı ve kullanılan bir bölge olmasını sağlamıştır. Burada yer alan Yivli Minare de inşa edildiği günden bugüne fonksiyonelliğini korumuştur.

1923 yılında Kaleiçi Kılıçaslan Mahallesi'nde bulunan Alaeddin Cami'de kurulan müzenin 1939 yılında Yivli Minare Külliyesi'ne taşınması nedeniyle bir süre kullanılmayan minare, 1972 yılında Bölge Müzesi'nin tamamlanmasıyla tekrar eski fonksiyonuna kavuşmuştur (Güvenç Duran ve Okur, 2007:26). Günümüzde halen müzeye ait taş bloklar minare bahçesinde dağılmış vaziyette durmaktadır.

Farklı dönemlerde restore edilerek özgün değerlerini büyük ölçüde korumuş ve günümüze ulaşmış minare seyir kulesi olarak kullanılmaya ya da istenildiğinde içine girilerek incelenebilme gibi farklı amaçlarla kullanılmamıştır. Turizm açısından sadece dışarıdan görsel olarak değerlendirilen yapı, birçok yerli yabancı turist tarafından ziyaret edilmekte, günün belirli saatlerinde özellikle gün batımında fotoğraf çekimi yapılabilmektedir.

4.7. Doğal Çevre Özelliklerinin Etkisi

Topografya, iklim, hidroloji gibi doğal çevre özellikleri kentlerin kimlik kazanmasında etkin olduğu gibi yapıların fiziksel çevre bağlantıları görülebilirliği ve vurgulanması açısından da önemlidir. Tarihi Kaleiçi bölgesinin fiziksel yapısının en belirgin doğal ögesi deniz seviyesinden yaklaşık 40 metre yükseklikte olan falezlerdir. Bu falezlerin deniz seviyesine indiği bölgede, etrafı surlarla çevrili yat limanı bulunmaktadır. Limandan kuzeye doğru giderek yükselen arazi üzerinde ise Kaleiçi yer almaktadır.

Tarihi kentlerde yerleşme dokusu genel olarak topoğrafya ile ilginç bir bütünleşme ve uyum sergilemektedir. Birçok tarihi kentin erişilmesi zor, en yüksek noktasına yerleşmiş bir akropolü ya da kalesi bulunmaktadır. Kimi kentlerde ise toplumun en çok değer verdiği anıtlar görünüme egemen olur, kenti taçlandırır (Ahunbay, 2009:125). Yivli Minare fiziksel görünümüyle ilgi çekmesine bağlı olarak diğer yapıların yanında egemen olmasıyla Antalya'nın kent tacıdır.

Kenti anlatan, kente kimlik kazandırıp ona şekil veren yapılanma ve silüette oluşan imgeler bağlamında Antalya güçlü bir kıyı kentidir. Suyun varlığı kenti daha okunaklı ve görülebilir kılmaktadır. Su, kara ve gökyüzü arasındaki kontrast etki ile anıtsal yapılardaki belirginlik değeri artmaktadır. Kaleiçi'nin deniz seviyesinden en yüksek olduğu bölgede bulunan Yivli Minare topografyanın verdiği imkan sayesinde daha kolay algılanmaktadır. Güçlü kütle etkisi ve egemen görünümü ile tarihi doku silüetindeki belirginliği ve sembolik değeri artmaktadır (Resim 12).

Resim12. Yat Limanı ve Yivli Minare'nin Görünümü (Orijinal, 2014).

Yivli Minare, yakın çevresinde yer alan bitki örtüsünün etkisiyle de dikkat çekmektedir. Minare'nin geometrik formu ve bitki örtüsünün organik formunun bir arada bulunmasıyla kent silüetinin görsel çeşitlilik değeri artmaktadır. Zeytin, çınar, yenedünya, kauçuk, servi ve palmye ağaçlarının yer aldığı küçük cami önü meydanı ile kent peyzajına bitkisel açıdan görsel zenginlik katmaktadır. Yapının hemen yanında bulunan palmye ve servi ağaçları ile birlikte Yivli Minare'nin düşey etkisi daha da güçlenmiş, ululuğun, sonsuzluğun ve heyecanın simgesi olmuştur. Formun yanı sıra bitki örtüsünde görsel olarak algılanan bir diğer unsur renktir. Yivli Minarenin kırmızı tuğladan yapılmış gövdesi ile servi ağacının koyu yeşil rengindeki zıtlık yapının algılanmasında kuvvetli etki oluşturmuştur.

5. SONUÇ

Bir kentin simgesi olmuş ve zamanla o kentle birlikte anılmaya başlamış olan yapılar, giderek gelişen ve değişen kentlerde, uzun zaman dilimi içerisinde ortaya çıkmaktadır. Günümüzde Antalya denildiğinde akla gelen birçok simge değeri taşıyan yapı olmasına karşın, kentin logosu niteliğinde olan Yivli Minare'nin bu yapılar arasında özel bir yeri vardır. Bu çalışmada Selçuklular döneminde inşa edilen ve kentin ilk İslam eserleri olan Yivli Minare'nin kentin simge yapısı olmasında rol oynayan unsurlar üzerinde durulmuştur.

Plastik etki açısından kent peyzajında önemli bir yeri olan minareler, Anadolu'nun İslamiyet'e geçişini sembolize eden anıtsal yapılardır. 1220-1237 yılları arasında Anadolu Selçuklu Sultanı olan I. Alaeddin Keykubad, Konya, Sivas, Kayseri, Erzurum, Antalya gibi farklı kentlerde yapmış olduğu imar faaliyetleriyle Selçuklu tarihinde ayrı bir yere sahiptir. Anadolu'nun büyük bir bölümünün İslamlaşması ve Türkleşmesi sürecinin ilk aşaması olan bu dönemde ele geçen kentlerde Selçuklu egemenliğine girişi sembolize eden yapılar inşa edilmiştir. Cami, medrese, kümbet, kervansaray, han gibi yapıların yanı sıra yapılmasına özel

önem verilen minareler yüksekliği, süslemeleri ve mimarisiyle en çok dikkati çeken yapılardandır.

13. yüzyılda, Selçuklu döneminin en parlak yıllarında inşa edilmiş olan Yivli Minare dilimli gövde yapısıyla bugün Antalya Kenti'nin simge yapısıdır. Selçuklu dönemi mimarisini yansıtan, kentin ilk İslam eseri olan Yivli Minare, inşa edildiği dönemin inşaat yapım teknikleri, gelenekleri, sanat anlayışı, kentin sosyal, politik, dini, kültürel ve ekonomik yapılanması hakkında ipuçları veren önemli bir anıtsal yapıdır.

Yüksekliği, kırmızı renkli gövdesi, bu gövdeyi oluşturan "yiv" adı verilen yarım daire profilli tuğla örgü düzeni ile Anadolu Türk Mimarisinin ortaya koyduğu değişik inşaat tarzlarına örnek gösterilebilecek eserlerden biri olan Yivli Minare, özel biçiminden dolayı bu adı alan bir mimari geleneğin temsilcisidir.

İnşa edildiği dönemin sanat anlayışını yansıtmaları açısından da önemli olan yapı 13. yüzyıl eserlerinde yoğun olarak görülmeye başlayan bezeme türlerini içermektedir. Selçuklu eserlerinin bezenmesinde kullanılan renkli yüzey kaplamaları, soyut tasarımın bir aracı olarak geometrinin değerlendirdiği mukarnas ve kuşaklar halinde yada kitabe şeklinde yapı üzerinde yer alan hat sanatı Yivli Minare'de de kullanılmıştır.

Kaleiçi tarihi kent merkezi içerisinde, kendi adı ile anılan külliye'nin bir parçası olan Yivli Minare eski kent dokusu ile yeni kent dokusu arasında günümüzde Kalekapısı olarak bilinen bölgede bulunmaktadır. Kaleiçi'nin deniz seviyesinden en yüksek olduğu bölgede konumlanmış olan yapı, topografyanın verdiği imkan sayesinde daha kolay algılanmaktadır. Cumhuriyet Meydanı ve Attalos Heykeli önünde bulunan meydan gibi turistlerin toplu olarak bulunduğu mekanlarda, güçlü kütle etkisi ve egemen görünümü ile dikkati çeken Yivli Minare insanlarda yön duygusu uyandırmaktadır. Kentin daha okunaklı olmasını sağlayan yapının tarihi doku silüetindeki belirginliği sembolik değerini arttırmaktadır.

Çevresinin monoton ve durağan görselliğine karşın, etrafındaki yapıların yanında zıt bir görsellik sunan Yivli Minare'nin etrafındaki yapılarla birlikte oluşturduğu tezat, simge yapı olmasını güçlendiren en önemli özelliklerindedir. Antalya kent merkezindeki değişmez perspektifler arasında heykelsi bir yapıya sahip olan Yivli Minare egemen görünümü ile ilk bakışta çevresindeki yapılardan ayrılmaktadır.

Çeşitli dönemlerde onarılarak günümüze ulaşan minare fonksiyonelliğini tarihin her döneminde korumuştur. Günümüzde Antalya ile özdeşleşmiş olan yapı tarihi değeri ve ilk İslam eseri olmasının yanı sıra mimari tasarım özellikleri, sanatsal değeri, fiziksel çevre bağlantıları, görünürlüğü, doğal çevre özellikleri ve fonksiyonelliğini devam ettiriyor olmasıyla bugün kentin simge yapısı olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Antalya bugün geçmişte barındırdığı her kültürden izler taşımaktadır. Günümüzde Selçuklu Döneminden önemli izlerin okunduğu Kaleiçi silüetinde, Yivli Minare'nin özel bir yeri vardır. Kent estetiğine önemli katkısı olan bu yapı, değerini kaybetmeden kuşaktan kuşağa aktarılmalı ve simgeselliğinin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z., (2009). **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Armağan L., (2004). "XVI. Yüzyılda Antalya'da Dini ve Sosyal Yapılar ve Şehrin Demografik Durumu Üzerine Bir Araştırma", **Tarih Araştırmaları Dergisi 2004**, A.Ü., D.T.C.F. Tarih Bölümü, C:20, Sayı:36, Ankara.

Aslanapa, O., (1997). **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ASYEP, (2015). Anadolu Selçuklu Yapı Envanteri, <http://www.anadoluselcuklumimarisi.com>

Ateşoğlu, İ., (2008). Şehir Markası Oluşturmada Sembol Yapıların Etkisi, **Yerel Siyaset Dergisi**, Sayı:4, İstanbul.

Bakırer, Ö., (1971). "Anadolu'da XIII. Yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", **Vakıflar Dergisi**, Sayı:9, Ankara.

Cevher, E., (2012). "Kentsel Markalaşma Süreci: Antalya Örneği", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Sayı:4.

Duru, B., (2001). **Gökdelenler ve Kent**, Prof. Dr. Cevat Geray'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara.

Emin, N., (2012). **Marka Kent Oluşturmada Sembol Yapıların Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Emecen, F., (1991). **Antalya**, TDV İslam Ansiklopedisi, 1991/3.

Envanter, (2003). **Antalya Kültür Envanteri (Antalya Merkez)**, Antalya: İl Özel İdaresi Kültür Yayınları 2004/1, Antalya.

Güçlü, M., (1997). **XX. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya**, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yayını, Antalya.

Gül, M., (2006). "Antalya Kent Merkezi Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesinde Yer Alan Sit Alanları ve Bu Alanlarda Antalya Büyükşehir Belediyesince Başlatılan Çalışmalara İlişkin Genel Bir Değerlendirme", **Planlama Dergisi**, Sayı:4.

Gündüz, F., (2005). "Minare, TDV İslam Araştırmaları Merkezi", **İslam Ansiklopedisi**, C. 30.

Güvenç Duran, Ş. ve Çelik Okur, Z., (2007). **Antalya Yivli Minare Değerlendirme ve Rölöve Analiz Raporu**, Biz Mimarlık Müh. Hiz. İnş. San. Tic. Ltd. Şti., Antalya.

Hoşgör, N., (2010). **Kent Vizyonu ve Kent İmajı Açısından Kültürel Değerler, Konya Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kemaloğlu, M., (2013). "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Dini Eserlerinden Kümbet-Türbe-Ziyaretgah-Namazgah ve Camiler", **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, Sayı:39, Kırgızistan.

Kuban, D., (1973). "Anıt Kavramı Üzerine Düşünceler", **Mimarlık Dergisi**, Sayı:7, Ankara.

Kuran, A., (2012). **Selçuklulardan Cumhuriyet'e Türkiye'de Mimarlık**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kucur, S. S., (2009). "Selçuklular (Anadolu Selçuklularında Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat)", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:36.

Lynch, K., (2011). **The Image of The City (Kent İmgesi)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Madran, E., (2009). **Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarımına İlişkin Temel Bilgiler**, Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları 12/4, Antalya.

Mülayim, S., (1987). **Yivli Minare ve Geleneği, Antalya 2. Selçuklu Semineri Bildiriler ve Seçkiler**, Antalya İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 11-25, Antalya.

Nefes, E., (1996). **Minarenin Cami Mimarisine Katılımı ve İlk Minare Örnekleri**, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Okatan, F., (2004). **Attaleia Kent Kapıları**, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Özcan, K. ve Yenen, Z., (2010). "Anadolu-Türk Kent Tarihine Katkı: Anadolu Selçuklu Kenti (XII. Yüzyılın Başından XIII. Yüzyılın Sonuna Dek)", **YTÜ Megaron Dergisi**, C:5, Sayı:2, İstanbul.

Parla, C., (2002). "Alaeddin Keykubad Dönemi Işığında Anadolu Selçuklu Devletinde Yapı Organizasyonu", **Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C:1, Sayı:3, Eskişehir.

Riefstahl, R., (1941). **Cenubi Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi**, Cezmi Berktin (çev.), Maarif Vekaleti Yayınevi, İstanbul.

Seyirci, M., (1987). **Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad, Antalya 2. Selçuklu Semineri Bildiriler ve Seçkiler**, Antalya İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Antalya.

Sönmez, C. C., (2009). **Antalya Kaleiçi Selçuklu ve Beylikler Dönemi Eserleri**, Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları 12/4, Antalya.

Strabon, (1993). **Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)**, Adnan Pekman (çev.), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul.

Sözen, M., (1973). "Türklerde Anıt", **Mimarlık Dergisi**, Sayı:7, Ankara.

Sümer, F., (2009). "Anadolu Selçukluları", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:36.

Taşkıran, A. E., (2010). **Kentsel Mekanda Plastik Sanat Eserlerinin Kent Estetiği ve Kent Kültürüne Katkısı (Antalya Örneği)**, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Tekin, B. B., (2012). "Anadolu Selçuklu Kültürünü Anlamak: Sanat Tarihi Açısından Bir Değerlendirme", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:32, Kayseri.

Tiryaki, Y., (2013). "Yivli Minare Külliyesi", **İslam Ansiklopedisi**, C:43.

Tokay, H. ve Kuşüzümü K. H., (2011). "Kaide, Pabuç ve Şerefe Özelliklerine Göre İstanbul Minareleri", **Restorasyon Yıllığı Dergisi**, Sayı:2, Ankara.

Uysal, A. O., (1990). "Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeler", **DTCF Dergisi**, C:XXXIII, Sayı:1-2, Ankara.

Yıldız, B., (2014). "Burana Cumhuriyet Arkeolojik-Mimari Müze Kompleksi", **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, Amasya.

Yılmaz, L., (2002). **Antalya-Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.